

УДК (338.48-6:005):616-036.21

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА СТАН ТУРИСТИЧНОГО ТА РЕКРЕАЦІЙНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Л. Погребняк, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0002-2973-162X

Р. Дудяк, к. е. н., доцент

ORCID ID: 0000-0001-7934-8234

С. Бугіль, к. е. н., доцент

Львівський національний аграрний університет

© Л. Погребняк, Р. Дудяк, С. Бугіль, 2020

<https://doi.org/10.31734/agrarecon2020.03-04.062>

Погребняк Л., Дудяк Р., Бугіль С. Вплив пандемії COVID-19 на стан туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні

У 2020 році одним з основних чинників впливу на економічні процеси виявилось розповсюдження пандемії COVID-19. Одними із найбільш постраждалих внаслідок карантинних обмежень стали туристичні, курортно-рекреаційні та оздоровчі об'єкти (турбази, санаторії, пансіонати, оздоровчі комплекси), які практично повністю припинили свою діяльність. В умовах світової пандемії виникає необхідність виявлення напрямів, що можуть бути сприятливими для розвитку туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні. Розкрито вплив пандемії COVID-19 на стан туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні. Досліджено існуючі проблеми розвитку туристичного та рекреаційного бізнесу, зумовлені негативним впливом карантинних обмежень. Акцентовано увагу на наслідках пандемії COVID-19 для туристичної галузі, її адаптації до нових реалій. Описано сутність результатів пандемії, що несуть для туризму не лише очевидні негативні наслідки, а й несподівані нові можливості. Окреслено чинники, які стримують розвиток туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні. Увагу сконцентровано на дослідженні та розробці напрямів подолання кризових явищ для підприємств туристичного та рекреаційного бізнесу й досягнення ними сталого функціонування. Одним із перспективних напрямів виходу вітчизняного туризму з кризової ситуації є розвиток рекреаційного туризму, який стає потужним джерелом попиту, а отже, й привабливим для інвестицій, що принесе необхідний рівень прибутків. Цей напрям має величезний потенціал і широкі можливості для інвесторів. За умови правильного розвитку лікувальний туризм може стати самостійною галуззю туристичного ринку, спроможною приносити високі прибутки.

Ключові слова: туристична галузь, карантинні обмеження, пандемія, COVID-19, розвиток, туристична сфера, проблеми, перспективи, туристичний бізнес, рекреаційний бізнес, туристично-рекреаційний комплекс, лікувальний туризм, інвестиції.

Pohrebniak L., Dudiak R., Buhil S. The impact of the COVID-19 pandemic on the conditions of tourism and recreation business in Ukraine

In 2020, one of the main factors influencing economic processes was the spread of the COVID-19 pandemic. Tourist resorts and health facilities (camps, sanatoriums, boarding houses, health complexes) have been the most affected by the quarantine restrictions, and some of them have almost completely stopped their activities. In the conditions of the global pandemic and the need to overcome its consequences, there it is necessary to identify the areas that may be favourable for development of tourism and recreation business in Ukraine in the context of the coronavirus crisis. The impact of the COVID-19 pandemic on the conditions of tourism and recreation business in Ukraine is revealed. The existing problems of development of tourism and recreation business, caused by negative influence of the quarantine restrictions, are investigated. Special emphasis is made on the consequences of the COVID-19 pandemic for the tourism industry and its adaptation to new realities. The essence of the consequences of the pandemic, which have not only obvious negative effects on

tourism, but also unexpected new opportunities, is described. The factors that hinder development of tourism and recreation business in Ukraine are outlined. Attention is focused on research and development of the ways to overcome the crisis for tourism and recreation businesses and achieve sustainable operation. One of the promising ways out of the crisis for domestic tourism is to develop recreational tourism, which is a powerful source of demand and therefore attractive for investment, securing the required level of income. This area has great potential and ample opportunities for investors. Under proper development, medical tourism can become an independent branch of the tourism market, capable of bringing a high level of income.

Key words: *tourism industry, quarantine restrictions, pandemic, COVID-19, development, tourism sphere, problems, prospects, tourism business, recreational business, tourism and recreation complex, medical tourism, investments.*

Постановка проблеми. Пандемія коронавірусу COVID-19 – це найбільше випробування, з яким зіштовхнувся світ і Україна зокрема із часів Другої світової війни. На сьогодні коронавірус зафіксували у 217 країнах і територіях. Спостерігається стрімке зростання динаміки захворюваності на Covid-19 в Україні та світі. Усього із початку епідемії в країні, а перший випадок захворювання на COVID-19 в Україні було зафіксовано 4 квітня 2020 року, було зареєстровано 647976 випадків COVID-19 (*Оперативна інформація* про поширення коронавірусної інфекції 2019-нCoV, 2020). У світі – понад 59,5 млн людей захворіли від початку пандемії (Світова статистика в реальному часі, 2020).

Туристична – галузь одна з найбільш залежних від зовнішніх чинників. Кліматичні катаклізми, військові та політичні конфлікти, зміна законодавства, епідемії, фінансова криза суттєво впливають на стан і розвиток туристично-рекреаційного комплексу, його інвестиційну привабливість. У 2020 році одним з основних чинників впливу на економічні процеси виявилось розповсюдження пандемії COVID-19.

Зі слів Генсека ООН Антоніу Гутерре, кожна десята особа на Землі працює у туристичній індустрії й забезпечує засобами для існування ще сотні мільйонів людей (Сущенко, 2020). Отже, туристична галузь є невід’ємною і однією з найважливіших частин світової економіки, а також одним із ключових елементів збереження природної й культурної спадщини країни.

Серйозні проблеми чекають на світ і Україну в тому числі, починаючи з невизначеної тривалості періоду пандемії та завершуючи обмеженнями на пересування. Країни

в усьому світі впроваджують низку заходів для мінімізації наслідків пандемії й стимулювання відновлення туристичного сектору.

Одними із найбільш постраждалих внаслідок карантинних обмежень стали туристичні, курортно-рекреаційні та оздоровчі об’єкти (турбази, санаторії, пансіонати, оздоровчі комплекси), які практично повністю припинили свою діяльність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти діяльності туристичної сфери висвітлено у працях таких учених, як Горбань Ю. (2020), Оболенцева Л. (2020), Погребняк Л. та Гавришків Н. (2020), Жаліло Я. та ін. (2019), Заворуєва О. (2019), Гоблик-Маркович Н. (2018), Шацька З. та Акульшин М. (2018) та ін.

Дослідники розглядають основні проблеми туристичної сфери України, які виникли внаслідок вживання превентивних заходів щодо подолання пандемії коронавірусу у світі та Україні зокрема (Жаліло, Ковалівська, Филипенко, Химинець та Головка, 2019, с. 29). Водночас Погребняк Л. та Гавришків Н. (2020, с. 11) розкривають сутність явища сільського туризму як одного з пріоритетних і перспективних напрямів на сучасному етапі в період пандемії COVID-19.

Горбань Ю. (2019) вважає, що Україна стає все цікавішою для іноземних туристів, про що свідчить зростаюча статистика відвідування нашої країни у 2015–2018 роках.

Сущенко Р. (2020) досліджує, як іноземні уряди намагаються протистояти викликам у туристичній галузі та до яких креативних ідей вдаються, щоби мінімізувати втрати.

Однак питання щодо подолання негативних наслідків пандемії підприємствами

туристичного та рекреаційного бізнесу залишаються невирішеними й потребують вивчення.

Постановка завдання. За умови світової пандемії та необхідності подолання її наслідків виникає потреба у виявленні напрямів, що можуть бути сприятливими для розвитку туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні в умовах коронакризи.

Ми ставили завдання виявити наслідки пандемії COVID-19 для туристичної галузі, їхню адаптацію до нових реалій, що можуть бути сприятливими для розвитку туристичного та рекреаційного бізнесу України.

Методика дослідження та матеріали. У процесі дослідження застосували низку загальнонаукових і спеціальних методів. Задіяно методи теоретичного узагальнення із використанням елементів аналізу (для виявлення тенденцій, внутрішніх і зовнішніх чинників функціонування туристично-рекреаційної сфери; комплексного оцінювання стану туристично-рекреаційної сфери, аналізу конкурентоспроможності туристичних продуктів і туристичних дестинацій); синтезу і порівняння (для визначення сутності, змісту, еволюції теоретичних підходів до регулювання розвитку економіки); систематизації (для формування висновків).

Інформаційною базою дослідження слугували офіційні матеріали Державної служби статистики України, звітно-аналітична інформація вітчизняних і міжнародних організацій; наукові праці вітчизняних авторів, у яких висвітлено фундаментальні положення щодо розвитку туристичної сфери, електронні ресурси, представлені в мережі Інтернет; результати власних досліджень.

Виклад основного матеріалу. Пандемія COVID-19 істотно впливає на стан туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні, а отже, відповідно до її наслідків має здійснюватися управління на макро- та мікрорівнях. Наразі весь світ потерпає від наслідків пандемії COVID-19, яка зачепила усі галузі економіки й туристичну зокрема. Туризм є одним із тих секторів всесвітньої

економіки, що постраждав найбільше з огляду на обмеження на пересування, а особливо несприятлива ситуація склалася в авіаційній галузі. Проте вплив наслідків пандемії COVID-19 у різних сферах господарської діяльності й у різних країнах різний.

На жаль, поряд із виїзним туризмом значних втрат зазнав і внутрішній туризм. Загалом втрати туристичної галузі в Україні оцінюються у понад 1,5 млрд дол. США (Оболенцева та Галицька, 2020, с. 232). Пізній початок курортно-рекреаційного сезону внаслідок впровадження обмежувальних заходів також створив кумулятивний ефект, який негативно вплинув як на індустрію відпочинку та подорожей, так і на супутні галузі – готельно-ресторанний бізнес, транспорт (пасажирські перевезення), роздрібну торгівлю, індустрію розваг і діяльність установ культури.

Обмеження на пересування, які були впроваджені державами для запобігання поширенню захворювання на COVID-19, падіння доходів громадян внаслідок економічної кризи та рецесії потенційно зумовлюють зростання попиту на відпочинок у межах України. Пандемія несе для туризму не лише очевидні негативні наслідки, а й несподівані нові можливості. Зокрема, в Україні такі обставини надали імпульс внутрішньому туризму, пробудили цікавість людей до подорожей власною країною. Саме внутрішній туризм є основним драйвером збереження та відродження галузі. Отже, важливо зберегти внутрішній туризм і вхідний пасажиропотік на тому самому рівні, переводячи більшу частину вихідного трафіка на дестинації в межах України.

Важливо зазначити, що провідні туристичні країни Чорноморського регіону (Румунія, Болгарія) також робили акценти у 2020 р. саме на розвиток внутрішнього туризму. Вони не лише закликають громадян відпочити на вітчизняних курортах, а й впроваджують заохочувальні моделі (Сущенко, 2020).

Саме здешевлення та максимальний баланс «ціна-якість» мають і можуть відіграти рушійну роль у становленні туристично-рекреаційного комплексу в сьогодніш-

ніх кризових умовах. Наразі рівень відповідної інфраструктури в нашій країні задовільний, однак ще далекий від ідеального. Основна проблема – високі ціни та відсутність адекватного сервісу з точки зору ціни. Така ситуація може позитивно вплинути як для в'їзний, так і на виїзний туризм. Криза може мати позитивні наслідки для українців, які прагнуть відпочивати за кордоном: у всьому світі знижуватимуться ціни на готелі, авіаперевезення, відпочинок стане доступнішим; падіння рівня доходів європейців може зробити привабливими для них ближчі, доступніші, безпечніші курорти та пам'ятні, історичні, рекреаційні місця України.

Слід також врахувати можливість залучення туристів із сусідніх держав, зокрема Молдови та Білорусі, для яких відвідання України має певні переваги: логістична доступність, відсутність мовного бар'єру тощо. Проте практична реалізація цього попиту залежатиме від спроможності налагодити діяльність курортної інфраструктури в умовах протиепідемічних обмежень.

Для сфери туристичних послуг у період коронакризи споживачі послуг надають перевагу щодо: вибору коротших термінів відпочинку, переважання індивідуального пересування (автотуризм) та індивідуального розміщення, вибору оздоровчого, морського та сільського туризму. Коронакриза спричинила зміни у вподобаннях споживачів, прискорюючи впровадження онлайн технологій, приділяючи більшу увагу гігієні та здоровому способу життя, активнішому використанню безготівкових і безконтактних методів оплати та засобів адресної доставки. Отже, санітарно-гігієнічні умови та можливість дистанціювання під час проживання та відпочинку є важливими чинниками конкуренції за споживача.

Частка туризму в загальній економіці України, згідно з офіційною статистикою, складає близько 3–4 % ВВП, що значно нижче від міжнародного середнього показника, який дорівнює 10 % (Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство, 2020). Тому туризм не береться до уваги при формуванні економічної політики на національному

рівні. Однак останні дані від Всесвітньої туристичної організації ООН, ЮНВТО підтверджують власні розрахунки внутрішніх експертів, які визначили цю частку на рівні близько 9 % ВВП України (Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство ..., 2020). Це дає підстави вважати зазначений показник набагато важливішим для української економіки.

Необхідною складовою подолання наслідків коронакризи у сфері туристичного бізнесу є фінансування розвитку інфраструктури, охорони пам'яток, музейної безпеки, розвитку сучасних електронних комунікацій та доступність явищ української культури в глобальній мережі. За наявності цього можливим стане отримання прибутків, наповнення державного бюджету, а як наслідок – подолання кризи організаціями туристично-рекреаційного комплексу та супутніх галузей економіки.

Варто зауважити, що уряди сусідніх країн моментально відреагували на необхідність мінімізувати економічні наслідки пандемії COVID-19, узявши за основу два загальні підходи з опанування ситуації: перший підхід спрямований на забезпечення доступних кредитних ліній для бізнесу, а другий – на відтермінування сплати боргових і податкових зобов'язань.

Для прикладу, уряд Німеччини запровадив бюджетне стимулювання туристичної галузі, доходи якої в країні складають 23 % ВВП. Зокрема, з метою забезпечення платоспроможності компаній виділено 100 млрд євро, на підтримку ліквідності туристичних фірм – 400 млрд євро, на рефінансування галузі – 100 млрд євро. Також було запроваджено відтермінування податкових платежів та скорочення авансових податкових платежів, корпоративних податків і податків на торгівлю (Сущенко, 2020).

Уряд сусідньої з нами Польщі виділив 5,65 млрд євро на підтримку мікропідприємств туристичної галузі у формі безвідсоткових позик і передбачив таку саму суму на дотації для великих підприємств у формі позик або облігацій, придбання акцій або цінних паперів. У бюджеті країни також передбачено 11,3 млрд євро для підтримки

малого та середнього бізнесу, дотичного до туризму, який становить 12 % ВВП Польщі. Продовжено податкові канікули на термін від 6 до 12 місяців, а термін дії нульової ставки за позиками – до 12 місяців. Власники туристичних фірм отримали змогу обговорити умови надання позики незалежно від розміру їхнього бізнесу (Сущенко, 2020).

У Словаччині уряд надав гарантії на суму до 500 млн євро на місяць, щоб допомогти підприємствам отримати кредит, а також виділено фінансову допомогу для збереження робочих місць у галузі. Туристичні компанії отримали дозвіл на списання збитків поточного року (Сущенко, 2020).

Уряд Угорщини призупинив виплати за кредитами до кінця цього року для всіх, хто отримав кредит до 18 березня, знизив щорічну відсоткову ставку для нових позик (Сущенко, 2020).

Проте в Україні сьогодні спостерігається значне відставання у темпах вживання заходів на підтримку туристичного сектору, що ставить під серйозний удар конкурентоспроможність галузі на глобальному ринку. Необхідна підтримка держави внутрішнього повітряного та залізничного транспортного сполучення та цін на квитки з можливими субвенціями, а також підтримка внутрішнього туризму через впровадження туристичних ваучерів і кредитних ліній для цього виду туризму. Без сумніву, важливим результатом розвитку туристичної сфери України є затвердження «Дорожньої карти конкурентоспроможного розвитку сфери туризму в Україні» (розроблена за підтримки Європейського банку реконструкції і розвитку наприкінці 2019 р.) (Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні, 2020).

Що стосується наслідків пандемії COVID-19 у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки тут частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку.

Проте за наявності необхідного потенціалу (сприятливі кліматичні умови, рекреаційний потенціал, розвинена транспортна мережа, вагома історико-культурна та

архітектурна спадщина тощо), існують чинники, які стримують розвиток туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні:

- незадовільний стан доріг та під'їзних шляхів до об'єктів туристичного призначення, висока вартість авіаційного сполучення;

- недостатня облаштованість рекреаційних територій та низький рівень туристичного сервісу, інтенсивна забудова прибережної смуги, що створює додаткове навантаження на комунальну інфраструктуру та призводить до забруднення узбережжя та моря;

- низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності;

- незадовільний стан туристичних об'єктів, зокрема, архітектурної спадщини;

- відсутність системної державної підтримки розвитку туристичної галузі.

З урахуванням зазначених ризиків та очікуваних уподобань туристів має будуватися й підтримка розвитку туризму як на центральному, так і на місцевому рівнях. Розвиток внутрішнього туризму не лише дає змогу перезапустити галузь і зменшити негативні наслідки коронакризи, а й створив основу для підвищення конкурентоспроможності України як туристичної держави.

Висновки та перспективи подальших наукових пошуків. За результатами дослідження ми окреслили напрями, що можуть бути сприятливими для розвитку туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні в час коронакризи:

- збереження внутрішнього туризму і вхідного пасажиропотоку на тому самому рівні зі спрямуванням більшої частини вихідного трафіку на дестинації в межах України;

- здешевлення та максимальний баланс «ціна-якість» можуть відіграти рушійну роль у становленні туристично-рекреаційного комплексу;

- санітарно-гігієнічні умови та можливість дистанціювання під час проживання та відпочинку є важливими чинниками конкуренції за споживача;

- підтримка державою внутрішнього повітряного та залізничного транспортного сполучення та цін на квитки з можливими субвенціями;

- підтримка державою внутрішнього туризму через впровадження туристичних ваучерів і кредитних ліній для цього виду туризму.

Одним із перспективних напрямів виходу вітчизняного туризму з кризової ситуації є розвиток рекреаційного туризму, який стає потужним джерелом попиту, а отже, й привабливим для інвестицій, що

принесе необхідний рівень прибутків. Зазначений напрям має величезний потенціал і широкі можливості для інвесторів. За умови правильного розвитку лікувальний туризм може стати самостійною галуззю туристичного ринку, спроможною приносити високий рівень прибутків. При цьому надзвичайно важливим є регуляторний вплив з боку держави, що повинен здійснюватися насамперед ринковими методами. Обґрунтування інструментів впливу є важливим напрямом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

Гоблик-Маркович, Н. М. та Ільтьо, Т. І., 2018. Аналіз динаміки та актуальних проблем розвитку сфери туризму. *Освіта і наука*, 24 (1), с. 16–22.

Горбань, Ю. 2019. *До речі, в туризмі Україна не пасе задніх*. [online]. Доступно: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2664756-do-reci-v-turizmi-ukraina-ne-pase-zadnih.html> [Дата звернення 11 листопада 2020].

Жаліло, Я. А., Ковалівська, С. В., Филипенко, А. О., Химинець, В. В. та Головка, А. А. *Щодо розвитку туризму в Україні в умовах підвищених епідемічних ризиків: аналітична записка Національного інституту стратегічних досліджень*, 2019. [online]. Доступно: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/turyzm-v-ukraini.pdf> [Дата звернення 11 листопада 2020].

Заворуєва, О. С. 2019. *Удосконалення стратегії управління розвитком туристичної галузі України*. Доктор наук. Класичний приватний університет.

Оболенцева, Л. В. та Галицька, А. М. 2020. Оцінювання впливу туризму як економічного явища. *Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності у конкурентному середовищі: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. Харків*.

Оперативна інформація про поширення коронавірусної інфекції 2019-nCoV, 2020. [online]. Доступно: <https://moz.gov.ua/article/news/operativna-informacija-pro-poshirennja-koronavirusnoi-infekcii-2019-ncov> [Дата звернення 24 листопада 2020].

Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні, 2020. [online]. Доступно: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf> [Дата звернення 16 листопада 2020].

Погребняк, Л. В. та Гавришків, Н. Б., 2020. Розвиток сільського туризму в Україні в період пандемії COVID-19. *Sciences of Europe*, 2, 56, с. 11–15.

Світова статистика в реальному часі, 2020. [online]. Доступно: <https://www.worldometers.info/coronavirus/> [Дата звернення 24 листопада 2020].

Сущенко, Р. 2020. *Карантин. Як світ рятує туристичну галузь*. [online]. Доступно: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svit-ratue-turisticnu-galuz.html> [Дата звернення 11 листопада 2020].

Україна: вплив COVID-19 на економіку і суспільство (бачення постпандемічного розвитку у 2020–2024 рр. очима експертів та молоді), 2020. Київ.

Шацька, З. Я. та Акульшин, М. І., 2018. Актуальні проблеми та перспективи розвитку сфери туризму в Україні. *Економіка і суспільство*, 19, с. 699–705.

Стаття надійшла 29.11.2020

